

Högst 6 frågor får besvaras. Svaren på de mer krävande frågorna, som är markerade med +, bedöms enligt betygsskalan 0–9 i stället för den normala 0–6.

1. a) Förklara med hjälp av exempel vad dygder är.
b) Redogör för vilka dygder en världsmedborgare bör ha.
2. Många filosofer och vetenskapsmän har utgått ifrån två principer i bedömningen av metafysiska (ontologiska) frågeställningar: *Occhams rakkniv* och *slutledning enligt den bästa förklaringen*.

Enligt Occhams rakkniv kan vi från våra antaganden utesluta sådana ting (faktorer), vars existens inte är nödvändig för att uttömmande (uttömmande = absolut sant, exakt osv.) beskriva, förklara och förutse varseblivna fenomen. Så till exempel behöver vi inte tandtroll för att beskriva, förklara och förutse våra tänders tillstånd, och föreställningen om tandtroll kan uteslutas ur våra förnuftiga trosföreställningar.

Enligt principen om slutledning enligt den bästa förklaringen har vi rätt att, om inte rentav en skyldighet, att hålla för sant sådana ting (faktorer) vars existens är nödvändig för att uttömmande beskriva, förklara och förutse varseblivna fenomen. Så är till exempel atomer, planeten Neptunus och gener faktorer vilkas existens forskarna anser är nödvändig för att uttömmande beskriva, förklara och förutse varseblivna fenomen.

Skriv en essä där du granskar tankegångar som följer dessa två principer och dessa tankegångars betydelse för forandet av en världsbild.

3. På vilka sätt begränsas människans frihet i samhället, och av vilken orsak? Skulle ett samhälle där individers frihet inte begränsades kunna existera?
4. UNESCOs kriterier för skydd av världens kultur- och naturarv är:

Kulturobjekten ska

- I. vara ett mästerverk som visar mänsklig kreativ förmåga
- II. visa på viktiga utbyten av mänskliga värderingar över tid eller inom ett kulturellt område i världen, utveckling i arkitektur eller teknologi, monumentalkonst, stadsbyggnad eller landskapsdesign eller
- III. vara ett unikt eller exceptionellt vittnesbörd om kulturella traditioner eller en levande eller försvunnen civilisation, eller
- IV. vara enastående exempel på ett slags byggnad eller ett arkitektoniskt eller teknologiskt grupp eller landskap som illustrerar viktiga stadier i mänsklighetens historia eller
- V. vara ett utomordentligt exempel på traditionell mänsklig bosättning eller landanvändning som är representativt för en kultur (eller kulturer), särskilt om den hotas av oåterkalleliga förändringar, eller

- VI. vara direkt eller fysiskt förbunden med händelser eller levande traditioner, med idéer, trosföreställningar, artistiskt eller litterärt verk av ovanligt stort universellt värde (Detta kriterium måste kombineras med något av de andra).

Naturobjekten ska

- I. vara särskilt märkliga exempel på viktigare stadier i jordens historia, inkluderande livets utveckling, särskilt stora pågående geologiska processer i utvecklingen av jordens form, eller signifikanta geomorfiska egenskaper, eller
- II. vara utomordentliga exempel vilka representerar betydande pågående ekologiska och biologiska processer i jordens utveckling och utvecklingen av jordens, färskvattnets, kusternas och de marina ekosystemen och samlingar av plantor och djur, eller
- III. innehålla exceptionella naturfenomen eller områden med exceptionell naturlig skönhet och estetisk vikt, eller
- IV. innehålla de viktigaste och mest betydelsefulla naturliga livsmiljöerna för in situ bevarande av biologisk mångfald, inkluderande sådana som innehåller hotade arter av särskilt stort universellt värde ur vetenskaplig eller bevarandesynpunkt.

Världsarv i unga händer, 2003

Välj något världsarvsobjekt som du känner till och förklara på vilket sätt man enligt ovannämnda kriterier kan motivera att det har förts upp på världsarvs-listan.

5. a) Definiera humanismen som livshållning.
b) Beskriv den humanistiska livshållningens historiska skeden eller riktningar i dag.
6. En lärare undervisar etik i ett land där religiösa kännetecken, så som bruk av slöja offentligt, är förbjudet i lag. Läraren anser att förbudet är diskriminerande. En elev börjar använda slöja under lektionerna. Diskutera lärarens situation i ett etiskt perspektiv.
7. Religionsvetaren Ilkka Pyysiäinen skriver (i *Tieteessä tapahtuu* 2/1999):
Människors dagliga liv skulle bli fullständigt omöjligt ifall de verkligen trodde att allt är möjligt. Ingen skulle få på sig byxorna på morgonen, om han genast vid uppvaknandet måste ta i beaktande att allt är möjligt: sängen kan rasa ihop, dynan kan förvandlas till en skräcködda, i byxorna lurpassar kanske 666 demoner osv. Det dagliga livet är möjligt bara i stöd av mångahanda självklarheter, och egendomliga föreställningar är alltid undantag från detta. Många religioner innehåller föreställningar som strider mot vardagslivets erfarenheter och förståelse. Redogör för förhållandet mellan en verksamhet som stödjer sig på religiösa föreställningar och en verksamhet som stödjer sig på vardagstänkande.

8. I 1930-talets Tyskland formulerades begreppet dekadenskonst. Den betraktades inte bara som estetiskt och moraliskt opassande, utan även som politiskt farlig. Nedan exempel på en mot dekadenskonsten kritisk affisch och broschyr från 1930-talet.

Behandla ur nutida synvinkel begreppet dekadenskonst, och särskilt frågan om konsten kan leda till individers eller samfunds förfall. Använd exempel ur musikens och/eller bildkonstens historia.

- +9. a) Diskutera kommande människogenerationers rättigheter och välfärd som en etisk fråga.
 b) Vilken uppfattning om kommande generationers rättigheter återspeglas i UNESCOs kriterier för skydd av världsarvet (se uppgift nummer 4)?
- +10. Professor Anto Leikola skriver (*Ritarit reaaliajassa*, 1999): *I själva verket är naturvetenskaplig och speciellt biologisk bildning med hänsyn till värdefostran och värdediskussion minst lika angelägen som historisk och litterär bildning.* Beskriv förhållandet mellan en naturvetenskaplig och historisk-litterär bildning och bedöm Leikolas ställningstagande.